

Heydər Əliyev: Liderin zəka və qətiyyəti

III MƏQALƏ

Azərbaycan reallıqları və geosiyasi seçim

Ulu öndərə həsr edilmiş I və II məqalədə gətirilən faktlar və aparılan təhlil göstərir ki, Heydər Əliyev dövrün ümumi geosiyasi xüsusiyyətləri ilə Azərbaycan reallıqlarını mükəmməl nəzərə almışdır. Ümummilli liderin Azərbaycan Respublikası üçün etdiyi geosiyasi seçimi dahiyənə formada dövrün tələblərinə tam cavab verirdi. Milli maraqları regional gerçəkliklər və global ümumi geosiyasi treklərlə harmonik səviyyədə uyğunlaşdıran Ulu öndər milli özşüur, milli özünüdərk və milli identikliklərin vahdətində dövlət identikliyinə ən müasir tələblərə cavab verən məzmununda müəyyən etmişdi.

İndi hər kəsə aydındır ki, milli özünüdərk dövlət identikliyinə qarşılıqlı münasibətlərində Azərbaycan reallıqlarının özünəməxsus təsiri mövcuddur. Həm də Azərbaycan bu istiqamətdə təcrübə toplamış dövlətdir. Ona da şübhə yoxdur ki, həmin təcrübənin əsasında ulu öndər Heydər Əliyevin hazırladığı konsepsiya və praktiki fəaliyyət dayanır.

Heydər Əliyev çox dərin qatlarda azərbaycanlıların özşüurunu və bunun fonunda dövlətçilik şüurlarının özəlliklərini dəqiq bilir. Milli özünüdərk milli özşüurdan daha dərin qatlarda və koqnitiv miqyasda fərdin refleksiyasını ifadə edir. Burada empatiya əsas yer tutur. Fərd özünü anlamağa yönəlmiş şüuri fəaliyyəti ilə nail olduğu dərkdən kollektiv miqyasda toplum üçün xarakterik olan mənəvi, əxlaqi, ideya özəlliklərinə baş vura bilir. Bunu o, sosial-mədəni və tarixi təcrübədə millətin əldə etdiyi biliklər çərçivəsində “mən-soydaş” qarşılıqlı münasibətləri daxilində edir. Bununla özşüurla kollektiv şüuri təcrübə arasında idraki əlaqə yaranır.

Birinci aspekt, ümumiyyətlə, milli özünüdərk dövlət identikliyinə fəlsəfi tədqiqi nəticəsində gələn qənaətlərlə bağlıdır. Milli özünüdərk milli özşüurdan daha dərin qatlarda və koqnitiv miqyasda fərdin refleksiyasını ifadə edir. Burada empatiya əsas yer tutur. Fərd özünü anlamağa yönəlmiş şüuri fəaliyyəti ilə nail olduğu dərkdən kollektiv miqyasda toplum üçün xarakterik olan mənəvi, əxlaqi, ideya özəlliklərinə baş vura bilir. Bunu o, sosial-mədəni və tarixi təcrübədə millətin əldə etdiyi biliklər çərçivəsində “mən-soydaş” qarşılıqlı münasibətləri daxilində edir. Bununla özşüurla kollektiv şüuri təcrübə arasında idraki əlaqə yaranır.

Tədqiqat göstərir ki, bundan çıxış edərək hər bir fərd digər vətəndaşlarla idraki və psixoloji səviyyələrdə refleksiv bağlantı yaradır. Bu, çoxlu sayda insanın özünüdərk milli özşüurunda özşüurdan özünüdərkə keçmək mümkün olur. Dövlət identikliyi baxımından burada xüsusi faktorlar aparıcı rol oynayırlar. Bu aspekt üzərində dayanaq.

Öncə, belə bir sual meydana gəlir: vurğuladığımız fəlsəfi xarakterli müqayisələrin fonunda Ümummilli liderin fəaliyyəti sayəsində formalaşmış Azərbaycan nümunəsi hansı özəllikləri meydana çıxarmışdır?

Heydər Əliyevin milli şüura yanaşmasının bir aspekti

Müasir Azərbaycan dövlətçiliyində milli özşüurun milli şüurun tərkib hissəsi kimi araşdırılması göstərir ki, azərbaycanlıların münasibətlərini və dəyər təəvvürlərini qiymətləndirmə sisteminin özünəməxsus parametrləri vardır. Onların sırasındadır adət-ənənə, dil və din xüsusi yer tutur. Araşdırma göstərir ki, bu əsas faktorlar arasındakı münasibətlərin nisbəti də tarixi dönmədən asılı olaraq dəyişə bilər.

Ulu öndər Heydər Əliyev keçən əsrin 90-cı illərində tarixi dövrün tələblərinə nəzərə alaraq adət-ənənə, dil və din faktorlarını vahid azərbaycançılıq məfkurəsi çərçivəsində cəmiyyətdə birlik və harmoniya yarada bilən nisbətdə qarşılıqlı əlaqədə konseptuallaşdırı. Multikultural dəyərləri bu üç əsas faktor ziddiyyətsiz birləşdirən başlıca mexanizm etdi.

Beləliklə, milli özşüurun milli özünüdərk səviyyəsinə keçməsinə Heydər Əliyev cəmiyyətin bütövlüyünü təmin edən bilən döyər qiymətləndirməsini aparmışdır. Buna etnosun nümayəndələ-

rinin təəvvürlərini birgəyaşamı təmin edən və bu anlamda toplumun tamlığına xidmət göstərən məcraya yönəlmək əsaslı təsir etdi.

Vurğulanan aspektdə proseslərin dinamikası baxımından aparıcı məqam birgəyaşamın qeyd olunan vahidliyinin təkrar-təkrar kəsintisiz açıq və qeyri-xətti axıcılıq halına gətirməkdən ibarətdir.

Heydər Əliyev həmin kontekstdə olduqca perspektivli bir ideoloji addım atdı. Ulu öndər bəyan etdi ki, etnik və dini mənsubluğundan asılı olmayaq hər bir Azərbaycan vətəndaşının Prezidentidir. Yəni burada hər hansı ayrı-seçkilik mümkün deyildir. Bu, hər bir fərdin Azərbaycanın sosial tamlığına daxil edilməsi demək idi. Burada sosial tamlıq cəmiyyətin bütövlüyü anlamındadır.

Həmin kontekstdə dəyər təəvvürləri və münasibətlərin qiymətləndirilməsi sisteminin əsasını milli özşüur təşkil edir. Bu üsulla insan yerini sosial-mədəni və siyasi həyatda müəyyənləşdirir. Ulu öndər milli şüurun məhz bur funksiyasını ciddi surətdə aktuallaşdırı və onu azərbaycanlıların həyat tərzinin mühüm aspektinə çevirdi.

Milli özşüur, cəmiyyətin sosial-siyasi birliyi

Yuxarıda vurğuladığımız kontekstdə məsələnin başqa bir ümumi cəhətinə baxaq. Bu aspekt Heydər Əliyevin bütöv cəmiyyət miqyasında fəvqəladə səmərəli fəaliyyətini anlamağa imkan verir.

Məsələ onunla bağlıdır ki, fəlsəfi tədqiqatlara görə, milli özşüurun başlıca funksiyası cəmiyyətin mental və sosial-siyasi birliyini yaratmaqdan ibarətdir. Azərbaycan nümunəsində bunun konkret ifadəsi Ümummilli liderin sayəsində azərbaycançılığın cəmiyyətin bütövlüyü aspektində təsirinə əksini tapmışdır. Azərbaycançılıq xalqın məntəlliyinə əsaslı təsir etmiş və cəmiyyətin sosial-siyasi həyatında aktiv surətdə xüsusi yer tutmuşdur. Bunun ayıni təsdiqlərindən biri dövlət identikliyinə müəyyən edərək Ulu öndərin milli xüsusiyyətləri tam olaraq nəzərə almasıdır.

Fikrimizi sübut etmək üçün Heydər Əliyevin dövlət identikliyinə təməlinə gördüyü əsas tezlərə baxaq. Onlar aşağıdakılardır: birincisi, “Azərbaycan tarixən Şərq və Qərb sivilizasiyasını vahid halından birləşdirmişdir”, ikincisi, “müasir mərhələdə Azərbaycanın “sosial-siyasi yönümündən və tarixi-mədəni ənənələrindən irəli gələn xüsusiyyətlər beynəlxalq münasibətlər sisteminə” onun “roluna və yerinə səciyyəvi təsir göstərir”, üçüncüsü, “Azərbaycan öz xüsusiyyətlərini dərinləndirərək dərək edərək və eyni zamanda müasir dövrdə baş verən dəyişikliklərin irəli sürdüyü tələbləri nəzərə alaraq, addım-addım irəliləyir və “xarici dünya ilə əməkdaşlıq binasını” ucaldır”.

Bu ümumi yanaşmanı ifadə edən tezlər əsasında dövlət identikliyinə 3 əsas parametrləri Ulu öndər müəyyən etmişdir.

Birincisi, müasir Azərbaycan Respublikası sivilizasiyalı dövlət kimi demokratikliyi və hüquqlu özünüdə ehtiva edir.

İkincisi, azərbaycanlıların milli özşüuru və milli özünüdərk “sülhsevər dövlət identikliyinə” formalaşdırın başlıca faktorlardır. Ən kritik dövrlərdə belə Azərbaycan dövlətçiliyində sülh, barış, əməkdaşlıq aparıcı yer tutmuşdur. O cümlədən Azərbaycan qonşu ölkələrlə sülh içində yaşamağı dövlət kimi varlığını əsas əlaməti hesab etmişdir. Yəni sülh məsələsi Azərbaycan dövlət identikliyinə əsas parametridir, bizim dövlət mahiyyət və funksiyaya sülhsevərdir!

Müasir Azərbaycan dövlətçiliyində sülhün yeri və rolunu Heydər Əliyev yüksək dərəcədə dəqiqliklə müəyyən etmişdir ki, bunun nəticəsində Azərbaycan ciddi böhrandan xilas olaraq, dünyanın ən dinamik inkişaf edən dövlətlərindən birinə çevrilmişdir. İndi o, geniş bir geosiyasi məkanə siyasi-diplomatik hərəkətiliyin mərkəzi siyasinə gəlmişdir.

Üçüncüsü, Heydər Əliyev Azərbaycan hər dövlətlə “bərabər hüquqlu, tarazlaşdırılmış münasibələr” yaradır, ümumdünya və regional təşkilatlara daxil olaraq, “beynəlxalq münasibətlə-

rin genişləndirilməsi”nə və “müəyyən səbəblər üzündən itirilmiş əlaqələrin bərpa olunmasını”na çalışır.

Məhz bu məqamda identiklik məsələsində milli özşüur, milli özünüdərk, azərbaycançılıq və multikulturalizm kimi faktorların rolunun əhəmiyyəti ön sıraya çıxır. Belə ki, vurğuladığımız təməl tezlər və onlardan məntiqi alınan 3 qrup parametrlər dövlət identikliyinə əlamətləri olması üçün onları sistemləşdirən, məzmunca sintez edən və funksiyaya eyni hədəfə yönəldən mexanizmlər olmalıdır. Onları Ulu öndər məhz milli özşüur və milli özünüdərk prizmasında, lakin tarixi dövrün xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq ənənə ilə müasirliyin qarşılıqlı münasibətlərində müəyyən etmişdir.

Konkret olaraq, həmin mexanizmləri Heydər Əliyev azərbaycançılıq məfkurəsi və multikulturalizm siyasəti əsasında müəyyənləşdirmişdir. Azərbaycançılıq məfkurəsi milli özşüurun və milli özünüdərk “ideya həddünü” müəyyən edir. Yəni istənilən halda özşüur və özünüdərk dövlətçilik kontekstində kollektiv birgəyaşamın orta şüuri faktına çevrilir (yəni “milliləşir”). Bu keyfiyyətdə azərbaycançılıq məfkurə olaraq milli özünüdərk dövlət identikliyinə “məna sahəsi”ni stimullaşdırın, formalaşdırın və ona xüsusi istiqamət verən başlıca parametrlərini oynadır. Bu o deməkdir ki, milli özünüdərk ölkənin ideya məfkurəsi ilə tam harmoniya təşkil etməlidir. Əks halda, dövlət identikliyi real nəticəvericilik funksiyasını yerinə yetirə bilməz.

Bir fəlsəfi qənaət

Əlbəttə, Heydər Əliyev irsi o qədər zəngindir ki, tədqiqinə uzun illər lazımdır. Burada biz sadəcə bir fəlsəfi qənaəti yekun olaraq ifadə edəcəyik.

Heydər Əliyev nəinki özünün fəaliyyəti dövründə, həm də özündən sonrakı mərhələdə çox uğurlu ola biləcək dövlətçilik strategiyasını hazırlamışdır. Bu strategiyanın digərlərindən əsas fərqi ondan ibarətdir ki, Ulu Öndər çox müxtəlif faktorları müstəqil dövlətçiliyə xidmət edə biləcək üsul və məntiqdə vahid sistem (və ya şəbəkə) halında sintez edə bilmişdir.

Bu üstün xüsusiyyəti bizlər indi dərk edirik, lakin Heydər Əliyev onu ideya, məfkurə, siyasi kurs və dövlətçilik fəlsəfəsi kimi həm emosiyalarında yaşamışdır, həm də konseptuallaşdırmışdır. Bu iki aspektin vahidində isə müstəqil dövlət quruculuğuna xüsusi məzmun və məqsəd vermişdir. Onun əsas əlaməti Ümummilli liderin Güclü Azərbaycan yaratmaq strategiyasıdır. Ulu öndərin fəaliyyətinin bütün istiqamətləri bu Ana məqsədə xidmət etmişdir. Bu məqsəd nəminə lazımı iqtisadi, hüquqi, mənəvi və sosial-siyasi baza formalaşdırmışdır.

Bu bağlılıqda Heydər Əliyevin ümumi strategiya daxilində xüsusi strateji kurs müəyyən etməsi ayrıca bir fenomenal hadisədir. Keçən əsrin son onilliyində həmin kurs enerji strategiyası (və ya neft strategiyası) kimi müəyyən edildi. Enerji strategiyası iqtisadi, hüquqi, idarəetmə və bütövlükdə islahatlar həyata keçirmə kimi sferalarla sıx əlaqədə həyata keçirildi. Burada müdafiə qüdrətinin artırılması ayrıca yer tuturdu. Paralel olaraq siyasi-hüquqi institutlaşmada islahatlar aparılırdı (məsələn, məhkəmə sferasında).

Bununla da Ulu öndər Azərbaycana çox böyük uğurlar qazandıran mükəmməl enerji diplomatiyasının möhkəm əsaslı konsepsiyasını yaratdı. Bu tarixi xidməti Azərbaycan xalqı heç zaman unutmayacaq! Bu gün bütövlükdə Azərbaycan Heydər Əliyevi dərin duyğularla yad edir! Ulu öndər millətin qəlbində əbədi yaşayacaq əvəzolunmaz şəxsiyyət və dahi siyasi xadimdir!

Çox fərəhlidir ki, bu gün Ulu öndərin dövlətçilik fəlsəfəsini böyük uğurla davam etdirən Prezidentimiz var! Tam əminlik ki, Zəfərlər davam edəcək və Azərbaycan çox qüdrətli dövlət və yüksək rifah cəmiyyəti quruculuğunu tam başa çatdıracaq!

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru